

Долбоор

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ
Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Диссертациялык кеңеш 13.23.675

На правах рукописи
УДК: 374::37.035:159.9:378.046.4

Молдалиева Замиркуль Абыкановна

**БАЛДАРДЫН СОЦИАЛДЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУДА МЕКТЕПТЕН ТЫШКАРКЫ КОШУМЧА
БИЛИМ БЕРҮҮ ПЕДАГОГДОРУНУН КВАЛИФИКАЦИЯСЫН
ЖОГОРУЛАТУУ**

13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы

педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси:

Болджурова Ишенкуль Садыковна – профессор, педагогика илимдеринин доктору

Расмий оппоненттер:

Сыдыхов Бахыт Дикамбаевич – педагогика илимдеринин доктору, Абай атындагы Казак улуттук университетинин информатика жана билим берүүнү маалыматташтыруу кафедрасынын доценти

Нусупова Роза Сарыпбековна – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин физика жана информатика кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү мекеме:

М. Ауэзов атындагы Түштүк-Казак мамлекеттик университетинин көркөм сүрөт өнөр жана музыкалык окутуу кафедрасы (Казахстан Республикасы)

Диссертацияны коргоо 2023-жылдын 15-ноябрында саат 13:00дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алууга диссертация коргоо боюнча Д. 13.23.675 диссертациялык кеңшинин отурумунда болот. Дареги: 720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51. Диссертацияны коргоону онлайн берүүнүн идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-thj-f5m-fjd>

Диссертация менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51) жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (720033, Бишкек ш., Фрунзе көчөсү, 574) илимий китепканаларында таанышса болот. www.arabaev.kg сайтында.

Автореферат 2023-жылдын 13-октябрында таратылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин доктору, доцент

Чалданбаева А.К.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Коомдук турмуштун бардык жактарын жакшыртуу жана реформалоо баарыдан мурда бул процесстерге адамдын өзүнүн түздөн-түз катышуусуна жараша болот. Ушуга байланыштуу мамлекет социалдык жактан активдүү жарандарды тарбиялоого кызыкдар, анткени өлкөнүн өнүгүшү көбүнчө социалдык компетенттүүлүктүн деңгээли жана баалуулук багыттары менен аныкталат. Өлкөнүн жетекчилиги тарабынан иштелип чыккан бир катар негизделген иш кагаздарда Кыргызстанда балдарды коомго аралаштырууну ишке ашырууга багытталган эң маанилүү милдеттер коюлган. Бул Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” Мыйзамында: “... жалпы адамзаттык баалуулуктарды улуттук маданий байлык менен айкалыштыруу, атуулдукка тарбиялоо, эмгекке, үй-бүлөгө, мекенге жана айлана-чөйрөгө сүйүү, патриоттуулук, адамдын укуктарын жана эркиндиктерин урматтоо»; 2026-2040-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы: «Билим берүү системасындагы кадрдык ресурстарды өнүктүрүү, өздүк өнүгүүсү, мобилдүүлүгү жана эмгек рыногунда суроо-талап үчүн жоопкерчиликти ала алган инсанды калыптандырган сапаттуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү билим берүүнү» карайт; “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө” концепциясы: “рухий-адептик тарбия салттуу баалуулуктарга, ... ошондой эле жалпы адамзаттык баалуулуктарга негизделет”, “намыс жана кадыр-барк, ... мээримдүүлүк, кайрымдуулук. , асылдык, адилеттүүлүк...”; Кыргыз Республикасынын 2030-жылга чейинки мектеп окуучуларын жана жаштарды тарбиялоо концепциясында: “...жаңы социалдык, саясий, экономикалык жана башка өзгөрүүлөргө оңой көнгөн, өз көйгөйлөрүн өзү чече ала турган маданияттуу, чынчыл, абийирдүү, маданияттуу жарандарды тарбиялоону.. ” карайт.

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу биринчиден, совет мезгилиндеги мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутуму балдарды тарбиялоого жана өнүктүрүүгө чоң салым кошкондугуна байланыштуу. Ал эмгекке тарбиялоону, дене тарбиясын, патриоттулукту жана башка тарбияны коомдук активдүүлүккө, жамааттык ишмердикке багытталган пионердик-комсомолдук уюмдар аркылуу өнүктүргөн. Социалисттик идеология өлкөнүн жыргалчылыгы жана гүлдөп өсүшү үчүн коомдо адептүү, маданияттуу, билимдүү, социалдык активдүү инсанды калыптандырууга багытталган. Балдарды тарбиялоодо мектептердеги октябраттык топтор, пионер отряддары, комсомолдук уюм, тимурчулар кыймылы чоң роль ойногон. Анда окуучулардын коомдук мүнөзү калыптанган. Совет мезгилинде окуу-тарбия процесси маанилүү ресурстарга ээ болгон: кадрдык, усулдук, материалдык-техникалык жана каржылык. Бул балдардын жана жаштардын коомдук активдүүлүгүн өнүктүрүүдө артыкчылыкты камсыз кылган.

Экинчиден, өлкө эгемендүүлүккө өткөн мезгилде Кыргызстан балдарды жана жаштарды тарбиялоо процессинде бир катар көйгөйлөргө туш болгон. Ар бир он жылдыкта кадрдык, тарбия процессин уюштуруу-методикалык жактан камсыз кылуунун начарлашы байкалды: айлык акынын аздыгынан мугалимдердин агылып кетиши байкалган, мугалим-тарбиячынын орундарынын саны кыскарган, класс жетекчилик үчүн кошумча төлөмдөр кыскарган, усулдук кабинеттер жана мугалимдердин билимин жакшыртуу институттары жоюлган, мугалимдерди даярдоо институттарында тарбия иши боюнча адистеринин саны кыскартылган. Балдар кошумча билим жана тарбия ала турган класстан тышкаркы ийримдердин, студиялардын, секциялардын саны сезилерлик кыскарган. Балдар менен класстан жана мектептен тышкаркы тарбия иштерин уюштуруучунун ставкалары кыскартылган, ал эми мектептерде балдар уюмдарынын жоюлушу менен улуу пионердик жетекчинин кызмат орду сакталбай калган.

Үчүнчүдөн, балдарды коомго аралаштыруу көйгөйү, «санариптик балдар» деп аталган заманбап балдарды жекелештирүү процесстерине жаңы маалыматтык технологияларды киргизүү менен да курчуп жатат. Көптөгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй, санариптик балдар реалдуу жашоону виртуалдык жашоого алмаштырып жатышкандыгында. Курдаштары менен жандуу баарлашууга мотивация жана каалоо төмөндөдө.

Төртүнчүдөн, баалуулук багыттар олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болууда. Идеологиянын жоктугу жана жумушсуздук коомдо материалдык байлыкка жетүү баалуулугун аныктоодо. Үй-бүлөлүк баалуулуктардын тизмесинде жекелик – материалдык байлык биринчи орунда турат.

Бешинчиден, өлкөнүн калкынын ички жана сырткы көп сандаган миграциясы социалдык чыңалууга алып келүүдө. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда 400 миң мигрант балдар туугандарынын үйүндө, же болбосо чоочун адамдардын колунда. Мигранттардын балдары көбүнчө басмарлоого, зомбулукка кабылышат. Мындай мамиле баланы түнт мүнөзгө, ишенимсиздикке, катаалдыкка, башкаларга терс эмоцияларды чыгарууга даярдыгын, б.а. аны эмоционалдык кыйналууга жана коомдон алыстоого алып келет.

Аталган жагдайлар жаңы шарттарга кыйла натыйжалуу ыңгайлашуу жана коомго аралашуу үчүн адамдан физикалык жана психикалык гана эмес, социалдык ден соолукту да талап кылат.

Мындай шарттарда балдарды тарбиялоонун олуттуу функциясы мектептен тышкаркы билим берүүгө өтүүдө. Аталган билим берүү уюмдары барган сайын негизги кардарлары балдар жана ата-энелер болуп саналган, коомдук суроо-талапка ээ тармак болуп калууда.

Балдарды жана өспүрүмдөрдү азыркы коомдогу жашоо шарттарына коомго аралаштыруу маселелерин чечүүдө ата-эненин жоопкерчилиги менен катар мектепте да, мектептен тышкаркы кошумча билим берүү уюмдарында да мугалим өзгөчө роль ойнойт. Андыктан, заманбап мугалим жогорку деңгээлдеги социалдык компетенттүүлүккө ээ, социалдык карым-катнашка, кызматташууга, балдардын арасында да, педагогикалык жамаатта да чыр-чатактарды алдын алууга жана чечүүгө жардам берүүгө даяр болушу керек. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн социалдык компетенттүү мугалимдеринин маанилүү сапаттары болуп, толеранттуулук, боорукерлик, баарлашууга жөндөмдүүлүк, окуучуларга сый жана туура мамиле кылуу, кынтыксыз жүрүм-турум жана өз предметин терең билүү, жаңы билимдерди алууга мотивациялуу, кесиптик квалификациясын үзгүлтүксүз жогорулатуу саналат. Бул дайыма өзгөрүп туруучу коомдук тенденцияларды талдоо, балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда стандарттуу эмес чечимдерди кабыл алуу жана ишке ашырууга жөндөмдүү окутууну талап кылат.

Булактарды тарыхнаамалык талдоо турмуштук маселелерди билген инсанды, өз ишин билген, коомго ыңгайлашкан адисти тарбиялоо Аристотель, А.Дистервег, Квинтиллиан, Платон, Ж.Руссонун, Э.Роттердамский, Сократ, Г.Спенсер жана башка изилдөөчүлөрдүн философиялык, социологиялык жана педагогикалык изилдөөлөрүндө көрсөтөт.

Кыргыз Республикасында балдарды жана жаштарды тарбиялоо маселелери боюнча изилдөөлөр жүргүзүлүп, биздин өлкөнүн жаштарын патриоттук жана жарандык тарбиялоо маселелери изилденген; балдарга жана жаштарга көркөм билим берүү тенденциялары *И.С.Болджурова* [29]. Мектеп окуучуларын коомго аралаштыруунун теориялык-методологиялык аспектилери *К.У. Камбарованын*, *Н.Т. Маткеримовдун* эмгектеринде изилденген. *М.Ж. Алиеванын* [4] изилдөөлөрү эмгек мигранттарынын балдарын коомго аралаштыруу маселелерине арналган, *А.Ш. Жолдошева* [59] базар экономикасынын шартында жаштарды коомго аралаштыруунун кээ бир аспектилерин изилдеген. Социалдык педагогиканын маселелерине *Рахимованын М.Р.*, *Иманкуловдун М.Т.* иштери арналган. Кыргыз Республикасынын билим берүү мекемелеринин мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу маселесин *Кибардина Л.П.* өзүнүн эмгектеринде караган. Педагогиканын негиздерине *Мамбетакуновдун Э.М.*, *Сияевдин Т.М.* [99] иштери арналган, мектептен тышкаркы кошумча билим берүүдө педагогдордун жарандык-патриоттук компетенцияларын калыптандыруунун педагогикалык шарттарынын көйгөйлөрүн *Д.С.Мусина* [114] изилдөө ишинде карап чыккан. Өсүп келе жаткан муундарга улуттук баалуулуктун негизинде патриоттук тарбия берүү *Р.А. Кутанованын* изилдөөсүндө каралган. Баланын инсанынын өнүгүшүндө жөндөмдүн ролун *А. Э. Байсеркеев* [9] изилдеген, кошумча билим берүү мугалимдерин даярдоого *Байсаловдун Ж.У.* илимий макаласы арналган, мугалимдин

кесиптик-педагогикалык маданиятын калыптандырууга *Д.Б.Бабаевдин, А.Д.Бабаеванын* [8] эмгектери арналган, *Н.К. Дюшеева* [55] өзүнүн эмгегинде мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн карап чыккан. Кыргыз Республикасында мектептен тышкары кошумча билим берүүнү калыптандыруу жана өнүктүрүү мезгилдүүлүгүнө *Челпакованын С.М.* [154] кандидаттык диссертациясы арналган.

Белгилей кетсек, биздин өлкөдө илимпоздордун иштеп жаткан эмгектеринде социалдык көндүмдөрдү өнүктүрүү маселелеринин ар кандай аспектиери: жарандык-патриоттук, көркөм, кесиптик жана башкалар кеңири каралган, бирок балдардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү көйгөйү мурда атайын жана жетишээрлик изилденген эмес.

Социалдык компетенттүүлүк маселелери чет элдик изилдөөлөрдө көп каралган: инсандын теориясында (*Хъелл Зиглер* [135]) жаштарды өнүктүрүүнүн конструкциясы катары (*Хинг Кеунг Ма* [158]). Өспүрүмдөр үчүн социалдык компетенттүүлүктүн үлгүсү жөнүндө (*К.Р.Аништин, Т.С.Дивьянын* [159]) эмгектеринде каралган. Жашоодогу жагдайларды чечүү жөндөмдөрүн өнүктүрүү усулуна (*А.Гольффриддин, Р.Дзурилланын*) эмгектери арналган.

Россиянын жана Казахстандын изилдөөчүлөрү (*А.Е. Авдюкова* [2], *В.М. Басова*, [10], *А.А. Демчук* [48], *У.У. Дудковская* [54], *И.А. Зимняя* [67], *Е.В. Коблянская* [83], *А.Ш. Каримова* [78], *А. Маркова* [100], *А.Н. Тесленко* [143], *У.А. Шумилова* [155], жб.) ар түрдүү педагогикалык технологияларды бөлүп чыгышкан; инсандын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууга педагогикалык, психологиялык жана социологиялык аспектилерде мамилелер; «социалдык компетенттүүлүк» түшүнүгүнүн маанисин такташат; социалдык компетенттүүлүктүн компоненттеринин жыйындысын аныкташат; инсандын өздүк өнүгүүсүнүн негизи катары социалдык компетенттүүлүктүн калыптанган деңгээлин жогорулатуунун зарылдыгын көрсөтүү менен, социалдык жана кесиптик ишмердикти ишке ашыруу процессинде аталган түзүлүштүн маанилүүлүгүн белгилешет.

Республикада кошумча билим берүү мугалимдерин даярдоо боюнча атайын даярдык жок экенин өзгөчө белгилейбиз. Биздин практикалык ишибиздин тажрыйбасы, ошондой эле жыйналган эмпирикалык материалдар мектептен тышкары кошумча билим берүү системасында мугалимдердин социалдык компетенттүүлүгүнүн жетишсиз өнүккөндүгүн көрсөтүп турат. Жана мектептен тышкары кошумча билим берүү мугалимдери ар түрдүү тармактардан болушат – сүрөтчүлөр, артисттер, кол өнөрчүлөр, спортчулар ж.б. Бул технологиялардын, тарбиянын жана билим берүүнүн жетишсиздигине алып келет жана мектептен тышкары кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын теориялык да, практикалык да деңгээлде жогорулатуу маселесин актуалдуу кылат. Бул маселелер Кыргыз Республикасынын педагогика илиминде жетиштүү изилденген эмес. Ошентип, балдардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү үчүн мектептен тышкары кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатууда социалдык компетенттүүлүктү өнүктүрүү маселеси бир катар карама-каршылыктар менен байланышкан:

✓ педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун зарылдыгы жана ЖОЖдо даярдоонун жоктугу, бул ишмердикти ишке ашырууда мектептен тышкары кошумча билим берүү тутумунда квалификацияны жогорулатуу процессинин жетишсиз иштелип чыккандыгынын, ошондой эле бул маселе боюнча изилдөөлөрдүн жоктугунун ортосунда;

✓ санариптешүү шартында заманбап балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун зарылдыгынын жана мектептен тышкары кошумча билим берүү педагогдорунун аталган түшүнүк боюнча билиминин жетишсиздигинин ортосунда;

✓ балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууга педагогдорду даярдоонун зарылдыгынын жана бул процессти ишке ашырууда квалификацияны жогорулатуунун натыйжалуу технологияларынын жоктугунун ортосунда.

Ушуга байланыштуу балдардын социалдык компетенттүүлүгү мугалимдин кесиптик

ишинин натыйжаларынын бири болуп саналат, ошондуктан мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө квалификацияны жогорулатуу көйгөйлөрүн изилдөө зарылчылыгы келип чыгат.

Бул карама-каршылыктар төмөнкү **көйгөйдү** коюуну шарттады: балдардын социалдык активдүүлүгүн калыптандыруу үчүн мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүн жогорулатуунун технологиясы кандай?

Коюлган маселеге ылайык, ошондой эле аны чечүүнүн практикалык маанилүүлүгү төмөнкү теманы тандоону шарттады: «Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу».

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык тема И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин ИИИ изилдөө актуалдуу темаларынын тизмесине кирет.

Изилдөөнүн максаты: Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессин жакшыртуу үчүн мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу технологияларын иштеп чыгуу жана киргизүү.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн төмөнкү милдеттер коюлду:

- Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү, педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун өзгөчөлүктөрүн ачуу жана балдардын социалдык көндүмдөрүн өнүктүрүүдө көйгөйлөрдү аныктоо. Көйгөй боюнча педагогикалык адабияттарды талдоо.

- Мугалимдердин жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн мазмунун жана түзүмүн иштеп чыгуу.

- Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатууга баа берүүнүн көйгөйлөрүн аныктоо, технологияларын жана критерийлерин иштеп чыгуу.

- Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун иштелип чыккан технологияларын изилдөөдө коюлган маселелерди чечүүдө натыйжалуулугун эксперименталдык түрдө текшерүү.

Изилдөөнүн объектиси: балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу.

Изилдөөнүн предмети: окуу-тарбия процессинде мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу.

Иштин илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси төмөнкүдөй:

1. Илимий адабияттарды изилдөө, алыскы чет өлкөлөрдүн, Кыргызстандын жана КМШ өлкөлөрүнүн кошумча билим берүү уюмаридагы окуучулардын ишмердүүлүгүн жана жетишкендиктерин талдоо менен көйгөйлөр **аныкталды**, мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн балдардын социалдык көндүмдөрүн өнүктүрүүдөгү ролу **ачыкталды**.

2. Колдонулган илимий адабияттарды жана мазмундук талдоонун негизинде мазмуну **аныкталды**, “социалдык компетенттүүлүк” аныктамасы **такталды**, анын негизинде педагогдордун жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн түзүмү **иштелип чыкты**;

3. Автордун көп жылдык иш тажрыйбасынын негизинде мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу көйгөйү **аныкталды**, методологиялык мамилелердин жыйындысы **аныкталды** жана илимий жактан негизделди, педагогдордун квалификациясын жогорулатуунун технологиялары **иштелип чыкты** жана киргизилди.

4. Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу технологияларынын натыйжалуулугу эксперименталдык түрдө тастыкталды.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү:

- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу технологияларын билим берүүнүн ар кандай деңгээлдеринде мугалимдердин кесиптик чеберчилигин

жогорулатуу долбоорлорун пландаштырууда колдонууда;

- жыйындысы социалдык компетенттүүлүктү түзгөн компоненттердин тизмесин мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутумунун ченемдик-усулдук иш кагаздарында колдонууда жана ишке ашырууда;

- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу деңгээлине иштелип чыккан мониторингди аттестациялоо системасында колдонууда, билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде педагогикалык чеберчилик боюнча сынактарды өткөрүүдө;

- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу боюнча программалык иштелмелерди, окуу-усулдук материалдарды мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу курстарын өткөрүү процессинде, усулдук семинарларды, илимий-практикалык конференцияларды, лидерлик сапаттарды өнүктүрүү боюнча форумдарды, слетторду, интеллектуалдык сынактарды, эл аралык сынактарды, фестивалдарды, жайкы адистештирилген лагерлерди, социалдык долбоорлордун, балдардын сүрөттөрүнүн, элдик кол өнөрчүлүк, мугалимдердин кесиптик чеберчилик сынактарын, музыкалык сынактарды өткөрүүдө, билим берүү долбоорлорун, усулдук кейстерди түзүүдө колдонууда.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн көйгөйлөрү жана өзгөчөлүктөрү тарыхнаамалык талдоонун жана илимий адабияттардын, Кыргызстандын, алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдүн кошумча билим берүү тутумун салыштырма анализинин негизинде аныкталган.

2. Социалдык компетенттүүлүктүн мазмуну аныкталды, “социалдык компетенттүүлүк” аныктамасы такталды жана педагогдордун жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн түзүмү иштелип чыкты.

3. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу процессине курстан тышкаркы, аралыктан окутуу, долбоордук технологиялар, ошондой эле сынактык иш технологиялары иштелип чыкты жана киргизилди. Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатууга методологиялык мамилелер аныкталды жана илимий негизделди. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин жана балдардын жетишкендиктерин текшерүү үчүн критерийлер жана диагностикалык-баалоо каражаттары аныкталды.

4. Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатууну текшерүүнүн иштелип чыккан технологияларынын жана критерийлеринин натыйжалуулугу эксперименталдык түрдө тастыкталды.

5. **Издөнүүчүнүн жекече салымы** көп жылдык изилдөө мезгилинде автордун квалификацияны жогорулатуунун кыска мөөнөттүк курстарынын практикалык сабактарынын программасы, усулу, мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун иши боюнча социалдык-педагогикалык долбоорлору иштелип чыгып киргизилген. Билим берүү жана илим министрлигинин укуктук-ченемдик иш кагаздарды иштеп чыгуу боюнча комиссиясынын мүчөсү катары Типтүү жобону иштеп чыгууда сунуштарын киргизген, мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн Типтүү программасын иштеп чыгууга катышкан. Изденүүчүнүн демилгеси жана жетекчилиги менен 7 жылдан бери мугалимдер менен балдардын биргелешкен ишмердигинде социалдык компетенттүүлүктү калыптандырууга багытталган балдар уюмдарынын лидерлеринин эл аралык слету өтүп келе жатат. Тренингдерди, интерактивдик оюндарды, «Биз жаңы дүйнө үчүн», «Биз биргебиз» педагогдордун социалдык педагогикалык жана «Кыялга кадам» балдардын социалдык

долбоорлорун иштеп чыгып, ишке киргизген. Педагогдордун социалдык көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн өтүлгөн квалификацияны жогорулатуу курстарынын жыйынтыгы боюнча «Балажан» борборунун www.kyialgakadam.kg сайтында чагылдырылган «Менин кесибим менин тагдырымда», «Балажандын кесипкөйлөрү», «Санарип педагогика» сынактарын уюштуруп өткөрүп келет. “Жүрөгүмдү балдарга арнайм” (Пенза) кошумча билим берүү педагогдорунун Бүткүл россиялык сынагына калыстар тобунун мүчөсү, “Социалдык-педагогикалык багыттагы усулдук кейстердин панорамасы” жана «Ийгиликке карай жол» өнүктүрүү программаларынын (Москва) Бүткүл россиялык сынактарына эксперт катары катышкан. Бул сынактар автордун жеке демилгеси менен республикадагы мектептен тышкаркы уюмдардын педагогдорунун жана жетекчилеринин арасында киргизилип, үч жылдан бери өткөрүлүүдө, бул мугалимдердин коомдук активдүүлүгүн жана балдар менен иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет (Министрликтин буйругу 20.09.2020). Педагогдордун квалификациясын жогорулатуу процессине сынактык жана долбордук технологияларды иштеп чыгып киргизген. Курск шаарында (Россия) «Монолит» лидерлердин эл аралык лагеринде «Лидерлик сапат балдардын жана жаштардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун натыйжасы катары» деген темада баяндама жасаган. Республиканын мектептен тышкаркы уюмдарынын мугалимдеринин арасында балдардын социалдык компетенттүүлүгүн (ZOOM) өнүктүрүү боюнча сабактарды, иш-чараларды, программаларды иштеп чыгуу боюнча системалуу түрдө онлайн вебинарларды өткөрүп турат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо жана киргизүү изилдөөнүн жүрүшүнүн бардык мезгилинде «Балажан» Республикалык эстетикалык тарбия берүү окуу-усулдук борборунун методикалык жана педагогикалык кеңештеринин отурумдарында диссертанттын уюштуруучулук ишмердигинин процессинде ишке ашырылган (2015-2022 жж.). Ошондой эле төмөнкү эл аралык илимий-практикалык конференцияларга катышуу жолу менен: «Инновациялык ишти башкаруу балдарга кошумча билим берүүнү өнүктүрүүнүн фактору катары» (Минск, 2014-ж.), «Билим берүүнү модернизациялоонун шартындагы педагогикалык технологиялар» (Ярославль, 2015-ж.), «Негизги жана кошумча билим берүүнү интеграциялоонун контекстиндеги педагогикалык форсайт» (Астана, 2017-ж.), «Балдардын кызыкчылыгына социалдык өнөктөштүктү өнүктүрүү» (Астана, 2018-ж.), «Социалдык өнөктөштүк кошумча билим берүүнүн максаттык функциясы катары» (Курск, 2019-ж.), «Мектептен тышкаркы билим берүү – келечектин тандоосу» (Киев, 2020-ж.) жана Кыргызстанда өткөн бардык илимий-практикалык конференцияларда (Ысык-Көл обл., 2012-2021 жж.), Балдарга кошумча билим берүү тармагындагы мыкты практикалардын Костомар форуму (Москва, 2021-ж.), КРнын министрлер Кабинетине караштуу интеллектуалдык менчиктин мамлекеттик агенттигинин автордук укугуна ээ болгон төрт социалдык-педагогикалык долбоорлорду иштеп чыгууда (Кыргызпатенттин автордук укук жөнүндө күбөлүктөрү).

Изилдөөнүн учурдагы жыйынтыктары И. Арабаев атындагы КМУнун педагогика кафедрасынын, «Балажан» РЭТОУБдун методикалык жана педагогикалык кеңештеринин кеңири отурумдарында угулган жана талкууланган. Негизги теориялык жана практикалык изилдөөлөр КРнын УАКтын илимий басылмаларында, ошондой эле илимий-методикалык колдонмолордо чагылдырылган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 30 илимий иштерде, анын ичинде 10 окуу-методикалык колдонмолордо, автордук укукка ээ болгон 4 социалдык-педагогикалык долбоордо, 16 илимий макалада, анын ичинен 7 РИНЦ, алардан 4 чет өлкөдө басылып чыккан.

Диссертациялык иштин көлөмү жана түзүмү. Диссертация киришүүдөн, 3 главадан, корутундудан, колдонулган адабияттын тизмесинен турат. Диссертациянын көлөмү 162 бетти түзөт, таблицалардын саны - 12, сүрөттөр - 5, диаграмманын саны - 12. Библиографиялык булактардын саны - 159, тиркеменин саны - 28.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө көйгөйлөр аныкталып, өзгөчөлүктөрү ачылып, изилдөөнүн актуалдуулугу негизделди, максаты жана милдеттери, гипотезалар коюлуп, изилдөөнүн негизи жана илимий жаңылыгы, илимий изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси көрсөтүлдү. Илимий иштер аныкталып, коргоого коюлган негизги жоболор түзүлдү.

«Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык негиздери» деп аталган **биринчи бапта биринчи изилдөө милдетинин чечилиши баяндалды**, ал көйгөйдү аныктоо жана балдардын социалдык көндүмдөрүн өнүктүрүүдө мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн ачуу, мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууну теориялык жактан негиздөө болгон. Маселени чечүүдө биз педагогикалык, психологиялык жана социологиялык булактардын жыйынтыктарына, Кыргызстандын окумуштууларынын эмгектерине таяндык: Кыргызстандагы билим берүүнүн өнүгүшү (Болджурова И.С. (29, 2018)), педагогиканын негиздери (Мамбетакунов Э.М., Сияев Т.М.(99, 2008), кошумча билим берүү үчүн мугалимдерди даярдоо (Байсалов Ж.У.), Кыргыз Республикасынын билим берүү мекемелеринин педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу (Кибардина Л.П. (80, 1997) мугалимдин кесиптик-педагогикалык маданиятын калыптандыруу (Бабаев Д.Б., Бабаева А.Д. (8)), педагогдун кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууга кмпетенттүүлүк мамиле (Дюшеева Н.К. (55, 2009)) социалдык педагогика (Рахимова М.Р., Иманкулов М.Т.), балдарды жана жаштарды коомго аралаштыруунун ар түрдүү аспектилерде (Камбарова К.У, Маткеримов Н.Т. (76, 2016), Алиева М.Ж. (4, 2013), Жолдошева А.Ш. (59, 2018), мектептен тышкаркы кошумча билим берүүдө педагогдордун жарандык-патриоттук компетенцияларын калыптандыруунун педагогикалык шарттары (Мусина Д.С. (114, 2016)), өсүп келе жаткан муунду улуттук баалуулуктардын негизинде мекенчилдикке тарбиялоо (Кутанова Р.А. (103, 2014)), инсанды өнүктүрүүдө жөндөмдүн ролу (Байсеркеев А.Э. (9, 2016)), Кыргыз Республикасында мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн түзүлүшүн жана өнүгүшүн мезгилдештирүү (Челпакова С.М. (154, 2019). Орус окумуштууларынын: кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу жана квалификацияны жогорулатуу (Зинченко Г.П., Сластенин В.А.(137, 1982), Золотарева А.В.(68, 1997), Коняхина И.В.(92, 2012), Садохин А.П.(134, 2008), коомдошуунун, тарбиялоонун теориясы жана методикасы (Рожков М.И., Байбородова Л.В.(132, 2018), руханий-адеп-ахлактык тарбиялоо (Сырых Т.И.(139, 2011), Булгакова И.Я.(33, 2011), Косинова Т (93, 2011). Тарыхнаамалык жана илимий адабиятты изилдөөнүн талдоосу көрсөткөндөй, мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн өзгөчөлүгү анын билим берүү программаларынын вариативдүүлүгү, баланын алектенүүсүн эркин тандоосу, коомдун, ата-эненин жана баланын социалдык буйрутмасына жараша ишмердиктин жүрүшү болуп саналат. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн азыркы абалын талдоонун негизинде (Кыргызстандын, КМШ өлкөлөрүнүн жана алыскы чет өлкөлөрдүн абалын салыштыруу анализи, мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн базалык категориясы) биз төмөнкүлөрдү аныктадык: биз карап жаткан маселенин өнүгүүсүнө талаптар жалпы жана кошумча билим берүү тутумун жөнгө сала турган Кыргызстандын көптөгөн ченемдик актыларында тигил де бул формада каралып, бекитилген. Ошону менен бирге мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун базалык компетенттүүлүгүнүн бири болгон социалдык компетенттүүлүктү өнүктүрүү зарылдыгынын декларациясына карабастан, азыркы учурда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун социалдык маанилүү бидимдерди, баалуулуктарды, коомдук жүрүм-турумдун үлгүлөрүн өздөштүрүүдө квалификациясын жогорулатуу тутуму жок. Натыйжада мугалимдер белгиленген жана ченемдик укуктук актыларда бекитилген максаттарга жана милдеттерге жетишүүгө даяр эмес. Социалдык компетенттүүлүк түшүнүгүн жетишсиз билишет. Мындай жагдайда социалдык компетенттүүлүктүн мазмунун изилдөө жана түзүмүн иштеп чыгуу, бул маселени чечүүнүн жолдорун издөө айкын болду.

Ушуга байланыштуу *экинчи изилдөө милдети* чечилип, анда социалдык компетенттүүлүктүн аныктамасы аныкталды, мазмуну жана түзүмү иштелип чыкты. Болгон илимий адабияттардын негизинде биз авторлордун “социалдык компетенттүүлүк” аныктамаларынын жыйынды таблицасын түздүк, чет өлкөлүк жана орусиялык изилдөөчүлөрдүн илимий талкууларына мазмундук талдоо жүргүздүк: инсандын теориясы (Хьюелл Зиглер [153]) жаштарды өнүктүрүүнүн түзүмү катары (Хинг Кеунг Ма [158]), өспүрүмдөр үчүн социалдык компетенттүүлүктүн үлгүсү (К.Р.Аниш, Т.С.Дивья [159]), жашоодогу жагдайларды чечүү жөндөмдүүлүгү катары (А.Гольффрид, Р.Дзурилла), Маркова А. (100, 1996), Азимов Э.Г., Щукин А.Н. (3, 2011) балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу (Тесленко А.Н. (144, 2011), Сидорова О.С. (136, 2014), Ефимова Е.М., Лопата К.М. (58), Авдюкова А.Е. (2, 2006), Басова В.М. (10, 2004), Беляева Т.Б. (15, 2005), Белоцерковец Н.И. (14, 2002), Демчук А.А. (48, 2010), Каримова Ш.А. (78, 2010), Коблянская Е.В. (83, 1995), Нагайченко Н. (117, 2012)

Заманбап илимий адабияттарда социалдык компетенттүүлүктү түшүнүүгө ар кандай мамилелер көрсөтүлүп, ар бир изилдөөчү бул түшүнүккө өзүнүн түшүнүгүн, көз карашын киргизгендигине ынандык. Жогорудагы аныктамалардын мындай өзгөрүлмөлүүлүгүнүн себеби, албетте, “социалдык компетенттүүлүк” түшүнүгүнүн татаал маңызында жатат. Талдоо көрсөткөндөй, бул инсандын татаал инсандык түзүмүн, интегралдык мүнөздөмөсүн, анын калыптануу деңгээлин, инсандын социалдык жана кесиптик ишмердигинин ийгилигин, анын башкалар менен өз ара аракеттенүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн, кесиптик жана инсандык өнүгүүсүн, өзүн өнүктүрүүнү, ошондой эле билимин, жөндөмүн, компетенциясын окуучуларга берүүнү билгизет.

Социалдык компетенттүүлүктүн санап өткөн компоненттерин, ошондой эле илимий адабияттардагы социалдык компетенттүүлүктүн аныктамаларын аныктоого болгон мамилени эске алуу менен биз аларды төмөнкүдөй тактадык жана топтодук:

когнитивдик компонент, А.П.Ветошкиндин, С.В.Гончаровдун, Н.Н.Нагайченконун, А.А.Демчуктун жана башкалардын эмгектеринде берилген социалдык компетенттүүлүктүн аныктамаларын эске алуу менен, бул компоненттин түзүмүндө социалдык институттардын, ченемдердин жана мамилелердин максаттуулугу, социалдык тармактар, талаптар жөнүндө билимди бөлүп карасак болот; жалпысынан алсак, социалдык чындыкты билүү;

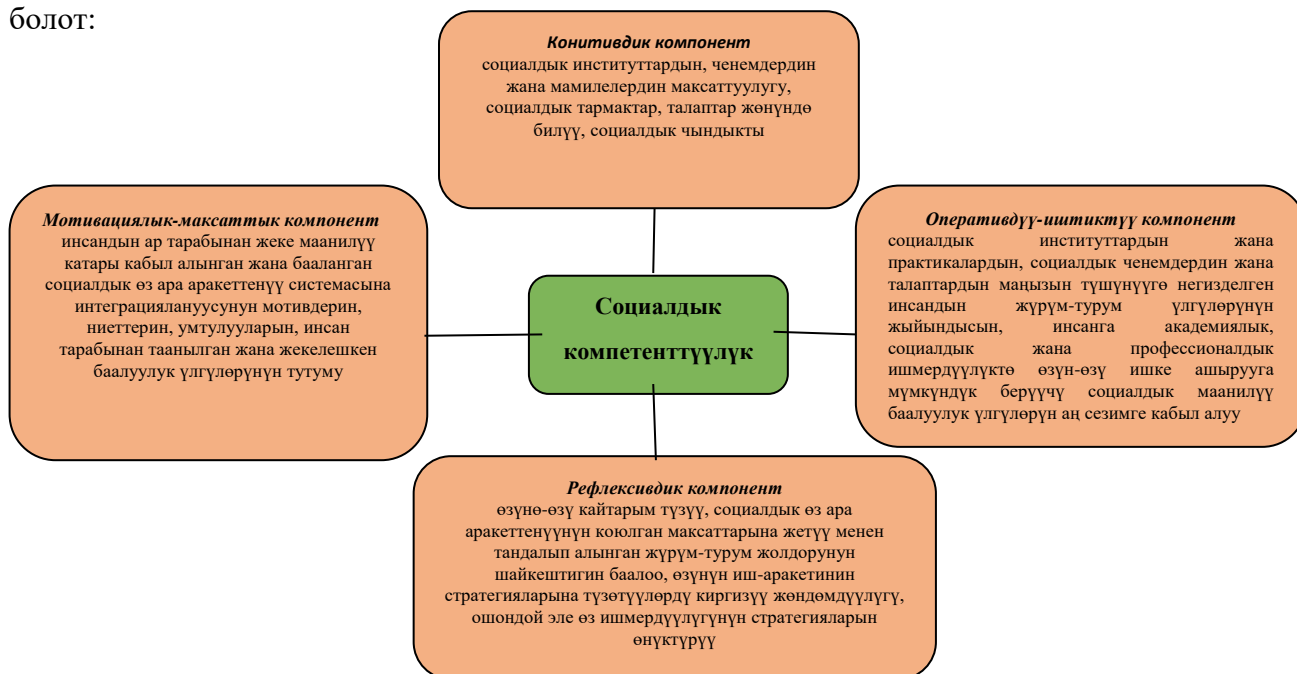
мотивациялык-максаттык компонент, аны биз Е.Г.Азимов менен А.Н.Щукиндин, А.А.Демчуктун, Е.В.Коблянскаянын жана башка изилдөөчүлөрдүн эмгектеринин негизинде аныктадык. Социалдык компетенттүүлүктүн бул компонентинин түзүмүндө биз биринчи кезекте инсандын ар тарабынан жеке маанилүү катары кабыл алынган жана бааланган социалдык өз ара аракеттенүү системасына интеграциялануусунун мотивдерин, ниеттерин, умтулууларын, инсан тарабынан таанылган жана жекелешкен баалуулук үлгүлөрүнүн системасын, баса көрсөтө алабыз;

оперативдүү-иштиктүү компонент, Н.Н.Нагайченко, Л.Ш.Каримова, А.А.Демчук жана башка изилдөөчүлөр тарабынан коюлган аныктамаларын негиздеп, бул компоненттин түзүмүндө социалдык институттардын жана практикалардын, социалдык ченемдердин жана талаптардын маңызын түшүнүүгө негизделген инсандын жүрүм-турум үлгүлөрүнүн жыйындысын, инсанга академиялык, социалдык жана профессионалдык ишмердүүлүктө өзүн-өзү ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү социалдык маанилүү баалуулук үлгүлөрүн аң сезимге кабыл алуу;

рефлексивдик компонент, бул компоненттин жогорку натыйжалуулугу О.С.Сидорова, Л.Ш.Каримова жана башка изилдөөчүлөрдүн аныктамаларында баса белгиленген. Социалдык компетенттүүлүктү калыптандыруудагы бул компонент өзүнө-өзү кайтарым түзүү, социалдык өз ара аракеттенүүнүн коюлган максаттарына жетүү менен тандалып алынган жүрүм-турум жолдорунун шайкештигин баалоо, өзүнүн иш-аракетинин стратегияларына түзөтүүлөрдү киргизүү жөндөмдүүлүгү, ошондой эле өз ишмердүүлүгүнүн стратегияларын өнүктүрүү катары түшүндүрсө болот. Коомдук талаптарга шайкештикти

жогорулатуу, жеке жана кесиптик өнүгүү жана өзүн-өзү өнүктүрүү максатында өзүнүн когнитивдик же эмоционалдык чөйрөлөрүн өнүктүрүү.

Ошентип, ар түрдүү автордук көз караштарды изилдеп, социалдык компетенттүүлүк татаал түзүлүш экендигин, анын түзүмү когнитивдик, мотивациялык-максаттык, оперативдүү-иштиктүү жана рефлексивдик компоненттерди камтышы мүмкүн экендигин аныктадык. Графикалык түрдө социалдык компетенттүүлүктүн түзүмүн 1.2-сүрөттөн көрсө болот:

1.2-сүрөт - Социалдык компетенттүүлүктүн түзүмү

Биздин талдообуздун негизинде социалдык компетенттүүлүк - бул татаал интегралдык түзүлүш, билимдердин, билгичтиктин, көндүмдөрдүн, ниеттердин жыйындысын билдирет; инсандын социалдык өз ара аракеттенүү системасына жигердүү катышуусун, социалдык ченемдерди жана талаптарды, коомдук түзүлүштүн өзгөчөлүктөрүн билүүнүн негизинде социалдык контекстте өзүн-өзү ишке ашырууну, коом тарабынан бекитилген аксиологиялык үлгүлөрдү аң сезимге кабыл алууну камсыз кылуучу жеке мотивдер, ошондой эле коомдун социалдык ченемдерине жана социалдык баалуулуктарына ылайык өзүнүн жүрүм-турум үлгүлөрүн куруу.

Социалдык компетенттүүлүк бир жолку жана туруктуу көрүнүш эмес, коомдук өнүгүү процессинде, социалдык-экономикалык жана саясий мамилелердин өзгөрүү процессинде өнүккөн жана өзгөрүүчү динамикалык түзүлүш.

“Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун материалдары жана технологиялары” деп аталган экинчи бапта **үчүнчү илимий милдетти** чечүү баяндалды, анда балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу көйгөйлөрү аныкталды.

Жалпы билим берүү мекемелеринин квалификациясын жогорулатуу курстарын уюштурууга карата талаптар Кыргыз Республикасынын 2001-жылдын 14-январындагы № 9 «Мугалимдин статусу жөнүндө» Мыйзамында бекитилгендигин тактадык. Бул иш кагазда “мамлекет мамлекеттик мектепке чейинки, жалпы билим берүү, мектептен тышкаркы билим берүү, атайын билим берүү уюмдарынын, балдар жана өспүрүмдөр үчүн кошумча билим берүү уюмдарынын бардык түрлөрүнүн педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо үчүн шарттарды түзүүгө кепилдик берет» деп бекитилген.

Бирок, биздин кошумча билим берүү тутумундагы көп жылдык иш практикабызда мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн мугалимдерин даярдоо жана кайра даярдоо

жетишсиз деңгээлде жүргүзүлүүдө. Бул маселени чечүүнүн алкагында биз балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун теориялык негиздери бир катар методологиялык мамилелерге түзүлөөрүн негиздедик: компетенттүүлүк, системалык-иштиктүү, коммуникативдик-когнитивдик жана рефлексивдик, алардын жыйындысы мектептен тышкаркы кошумча билим берүү системасында мугалимдердин социалдык компетенттүүлүгүн түзөт.

Мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мугалимдерди курстан тышкаркы жана дистанттык окутуунун технологияларын, сынактык иш технологияларын жана долбоордук технологияларды иштеп чыктык жана ишке киргиздик. Квалификацияны жогорулатуу технологиялары мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу курстарын өткөрүүнүн натыйжалуулугунда маанилүү болгон методиканы колдонуу менен ишке ашырылды. Бул 2.1-таблицада чагылдырылган.

Таблица 2.1 - Методика повышения квалификации педагогов дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей

Баскыч тар	Иштин алгоритми	Ишке ашыруунун методдору
1-баскыч Даярдоо	социалдык компетенттүүлүктүн(СК) мазмунун аныктоо, түзүмүн иштеп чыгуу; педагогдордун контингентин жана баштапкы СК билим деңгээлин аныктоо;	цитаталоо методу; цитаталарды мазмундук талдоо; талдоо методу, сурамжылоо; тестирлөө; маектешүү; байкоо; педагогикалык сыноо эксперименти методу;
2-баскыч Диагностикалык	1.азыркы учурдагы мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн көйгөйлөрүн жана өнүгүү өзгөчөлүктөрүн изилдөө; 2.педагогдордун СК жөнүндө билимге муктаждыгын аныктадык; СК калыптандыруу боюнча семинарлардын, тренингдердин, слёттун программаларын иштеп чыктык; угуучулардын контингентин аныктадык; окуу-тематикалык планды иштеп чыгып, бекиттик (вариативдик бөлүк); педагогдордун СК калыптандырууда заманбап билим берүү технологияларын аныктадык; СК калыптандырууда квалификацияны жогорулатууга курстан тышкаркы, аралыктан окутуу, долбоордук технологияларды, жана сынактык иш технологиясын киргиздик; 3.СК калыптануу деңгээлин баалоонун ын аналитикалык-аныктоо системасын иштеп чыктык: тестирлөө, чыгармачыл ишти байкоо, талдоо, маектешүү, интервью	1.Илимий конференцияларды, КМШ өлкөлөрүндөгү кошумча билим берүүнүн укуктук-ченемдик иш кагаздарын, КРнын илимий изилдөөлөрүн анализдөө 2.Сурамжылоо, тестирлөө, сабактарды талдоо; долбоорлоо методу; Деңгээлге бөлүү метод; материалды изилдөө методу, материал тандоо; сааттарды эсептөө; интерактивдүү метод; долбоордук метод; 3. баяндоо методу, көзөмөл жана ченем методу, маалыматтарды иштеп чыгуу методу, баалоо методу
	Киргизилди: - Семинар-тренинг «Педагогдун социалдык компетенттүүлүгү балдарды коомго ийгиликтүү аралаштыруунун фактору катары»; - педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу институту менен биргеликте балдардын СК калыптандырууда педагогдор-	Секцияларда, кичи топтордо иштөө Окуу-тематикалык пландын мазмунун иштеп чыгуу Тестирлөө, эссе, долбоордук топтордун иштери

3-баскыч Ишмердүүлүк	дун квалификациясын жогорулатуу курсу. Долбоорлор: “Ысык-Көл досторун чакырат” эл аралык этно-карнавалы - «Мен – кыргызстандык экениме сыймык-танам!» аймактар аралык музыкалык сынак - көркөм сүрөт өнөрүн билермандарынын «Эрудит» интеллектуалдык теле-оюну -Социалдык-педагогикалык долбоор «Ысык-Көл балдардын көзү менен» лидерлердин эл аралык слету -тренингдер «Баарлашуу», «чыр-чатактар жана аларды чечүүнүн жолдору», «Лидер жана анын командасы», «Маалыматтык коопсуздук», «Сен - уюштуруучу», «Каржы сабаттуулугу» - Педагогдордун арасында «Биз дүйнөнү жакшыртабыз» социалдык-педагогикалык долбоорлордун эл аралык сынагы жана балдар арасында социалдык долбоорлордун “Кыялга кадам” сынагы - «Менин кесибим менин тагдырымда» Педагогикалык эссенин сынагы - онлайн-сабактардын «Санарип педагогика» сынагы -кошумча билим берүүнүн билим берүү программаларынын методикалык кейстеринин сынагы - мектептен тышкары уюмдун өнүгүү программаларынын “Ийгиликке карай жол” сынагы	Кыргызпатенттин күбөлүгү №3427 Кыргызпатенттин күбөлүгү №3426 Свидетельство Кыргызпатента за №3425 Кыргызпатенттин күбөлүгү №3428 Социалдык-педагогикалык коштоо Педагогикалык эксперимент Долбоордук технология Билим берүү технологиясы Педагогикалык эксперимент Педагогикалык эксперимент
4-баскыч Рефлексивдик	- педагогдордун жана балдардын СК калыптануусунун жыйынтык деңгээлди аныктоо; - СК калыптандыруу боюнча сунуштамаларды талдоо жана түзүү.	Сандык жана сапаттык талдоо методу, жылдар боюнча жылдар боюнча салыштыруу анализи, Анкеталардын жана сурамжылоонун, сынактардын жыйынтыктары.

Курстун иштелип чыккан түзүмү жана мазмунунун маңызы төмөнкү бөлүктөрдүн алкагында көрсөтүлгөн:

- Максаттык бөлүк, иштелип чыккан курстун максаттарын, милдеттерин камтыйт;
- Теориялык-мазмундук бөлүк, активдүү, интерактивдүү окутуунун формаларын жана ыкмаларын, жалпы дидактикалык принциптерди, методологиялык мамилелерди камтыйт;
- процессуалдык-методикалык, технологиялык бөлүк, окуу, өз алдынча, илимий-изилдөө иштерин жүзөгө ашыруунун технологиялары, формалары жана ыкмалары, окутуунун мазмуну, мугалимдерди даярдоонун каражаттары, методдору, методикалык шарттары кирет;

- критерийлик-баалоо бөлүк, окуган педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө мугалимдердин даярдыгынын натыйжаларын баалоо критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн камтыйт.

Максаттуу бөлүктүн алкагында иштелип жаткан курстар системасынын максаттарын жана милдеттерин түзүүнү, ага жетишүүнү жана ишке ашырууну болжолдодук.

Иштелип жаткан курстун максаты, кошумча билим берүү педагогдорду балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууга даярдоо болуп саналат.

Бул максатка жетүү үчүн педагогдордун реалдуу муктаждыктарын чагылдырган бир катар милдеттер түрүндө конкреттештирүүнү талап кылат:

- коомдогу социалдык өз ара аракеттенүүнүн маңызы, кесиптик ишмердүүлүктү ишке ашыруу процессинде гармониялуу социалдык өз ара аракеттенүүнү орнотуунун стратегиясы жана тактикасы жөнүндө идеялардын тутумун калыптандыруу;

- эмоционалдык кабыл алууну өнүктүрүү, социалдык жактан жактырылган аксиологиялык үлгүлөрдүн тутумун ичкилештирүү;

- психологиялык методдорго, өз ара аракеттенүүнүн бардык деңгээлдеринде чыр-чатактык кырдаалдарды азайтуу технологияларына окутуу, жамаатта жагымдуу жагдай түзүү, инсандын социалдык өз ара аракеттенүүсүн оптималдаштырууга мүмкүндүк берүүчү жүрүм-турум үлгүлөрүн калыптандыруу;

- адекваттуу рефлексия жана өзүнө - өзү кайтарым жасоо көндүмдөрүн жогорулатуу.

Теориялык мазмундук бөлүк биринчи изилдөө проблемасын чечүүдө биз аныктаган окутуунун мамилелерин негиздөөнү билдирет: компетенттүүлүк, системалык-иштиктүү, коммуникативдик-когнитивдик, рефлексивдик жана ошондой эле педагогдорду даярдоо жана кайра даярдоо процессин уюштуруу принциптерин, социалдык компетенттүүлүктүн калыптанышын айгинелейт.

Курстардын **процессуалдык-методикалык, технологиялык бөлүгү** кошумча билим берүү педагогдорунун педагогикалык ишмердүүлүгүнүн принциптеринин жана методдорунун тутумун камтыйт: илимий мүнөздөгү принцип, айкындуулук принциби, маселени чечүү принциби, гумандуулук принциби, кесиптик практикага багытталуучу даярдоо жана кайра даярдоо принциби

Критерийлик-баалоочу бөлүк – педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн бардык компоненттеринин калыптануу деңгээлин жогорулатуу; когнитивдик, мотивациялык-максаттык, оперативдүү-иштиктүү, рефлексивдик.

Ошондой эле кошумча билим берүү педагогу тарабынан балдардын социалдык компетенттүүлүгүн түзүүчү психологиялык принциптери каралып чыкты: педагогдордун жеке психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу принциби, мотивация принциби.

Республикалык педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун тажрыйба аянтчасы катары мектептен тышкары билим берүү педагогдорунун практикалык-багытталган квалификацияны жогорулатуу курстарын ишке киргиздик.

Биз иштеп чыккан мазмундун негизинде курстун тематикалык планын түздүк, ага 72 окуу саатты бөлүнгөн, анын 22 сааты инварианттык бөлүккө бөлүнгөн: квалификацияны жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун ченемдик укуктук документтери боюнча өткөрүлгөн лекциялар, цивилизациялык процесстер жана кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн саясий генезиси, мугалимдердин укуктарын коргоо, педагогика, педагогиканын тарыхы, психология, окуу процессин компьютерлештирүү, кошумча билим берүүнүн ченемдик документтери. Бул темалар психологиялык педагогикалык билими жок адистер үчүн зарыл, антпесе, мындай билимсиз балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу кыйынчылыктарды жаратмак. 50 саат вариативдүү бөлүккө берилген: “Балажан” борборунун практикалык-багыттагы сабактары, алардын 12 сааты мугалимдердин социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу боюнча интерактивдүү сабактарды камтыйт.

Пландын вариативдүү бөлүгү педагогдордун муктаждыгын, балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн зарыл болгон багыттарды алардын тандоосун эске алуу менен түзүлөт: мектепке даярдоо процессинде, сүрөт, кол өнөрчүлүк, хореография, улуттук аспапта ойноо сабактарында балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу. Таланттуу балдардын, ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын, жетим жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу ж.б. 2.2 таблицасында чагылдырылган.

Таблица 2.2. – Социалдык компетенттүүлүктү калыптандырууда кошумча билим берүүдөгү мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу курсунун тематикалык планы социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу (вариативдүү бөлүгү)

Темасы	Иш формасы	Саат-н саны
Социалдаштыруу түшүнүгү: психологиялык-педагогикалык мааниси		1
Факторлор жана механизмдер, институттар жана агенттер, инсанды социалдаштыруунун ченемдери жана чектөөлөрү	Мээ чабуулу, презентациясы менен лекция	1
Социалдык компетенттүүлүк		7
Социалдык компетенттүүлүк бул ... (аныктамасы, педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшү) Компетенциянын түрү	Презентация менен лекция, социалдык компетенттүүлүктүн түзүлүшүн топто иштеп чыгуу	1
Социалдык мамилелер бүгүнкү күндө .... (педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн когнитивдик компонентин өнүктүрүү)	Педагогдордун кесиптик ишмердүүлүгүн ишке ашыруу процессинде кездешүүчү реалдуу социалдык кырдаалдар жөнүндө идеялардын системасын өнүктүрүүгө багытталган психологиялык-педагогикалык кырдаалдарды чечүү	2
Бүгүнкү күндө коомдук баалуулуктар ... (социалдык компетенттүүлүктүн мотивациялык-максаттуу компонентин өнүктүрүү)	Социалдык жактан бекитилген жеке баалуулуктардын системасын калыптандырууга багытталган көйгөйдү, оюн кырдаалын чечүү, баалуулук багыттарынын тесттерин толтуруу	1
Башкалар менен өз ара аракеттенүүгө үйрөнүү (социалдык компетенттүүлүктүн оперативдүү-иштиктүү компонентин өнүктүрүү)	педагогдордун жүрүм-турум стратегиялары тааныштырууга багытталган тренингдер, аларга бардык катышуучулар менен жүрүм-турумдук өз ара мамилелерди түзүүгө мүмкүндүк берет	2
Рефлексия: бул эмне? (социалдык компетенттүүлүктүн рефлексивдүү компонентин өнүктүрүү)	Адекваттуу ой жүгүртүү жана өзүнө-өзү кайтарым жасоо көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган долбоордук иш-чаралар (топто долбоорлорду көрсөтүү)	1
Ар кандай багыттар боюнча балдарды социалдаштыруу боюнча иштерди уюштуруу		4
Мектепке даярдоо процессинде социалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу	Презентация менен лекция, педагогикалык кырдаалдарды чечүү, чакан долбоорлорду көрсөтүү, сабактарга, иш-чараларга (утренник) катышуу	1

Социалдык жактан аялуу балдарды социалдык-педагогикалык колдоо (ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар, жетим балдар)	Презентация менен лекция, чакан топтор менен иш алып баруу, ачык дискуссия, иш-чараларга катышуу	2
Таланттуу балдардын социалдык өнүгүүсү (Сүрөт тартуу, кол өнөрчүлүк, музыка)	Чакан долбоор түзүү, презентация, талкуулоо, консенсус табуу, концерт, көргөзмөлөргө, турнирлерге катышуу	1

«Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын натыйжалары» деп аталган үчүнчү бапта *төртүнчү изилдөө маселеси* чечилди. Биздин изилдөөбүздө диагностиканын объектиси болуп балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу саналат.

Биз балдардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу курстарында технологиялардын натыйжалуулугун сынап көрдүк.

Педагогикалык экспериментте «Балажан» борборунун жана Ысык-Көл, Чүй облустарынын мектептен тышкаркы билим берүү уюмдарынын педагогдору, жетекчилери жана балдары тартылган.

Сурамжылоо ыкмасын колдонуу менен текшерүү экспериментинин баскычында биз педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн, баштапкы деңгээлин аныктадык, ошондой эле мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдоруну билиминин, көндүмүнүн жана жөндөмүнүн деңгээлин аныктадык (педагогдорду сурамжылоо, баарлашуу ыкмаларын колдонуу менен). Өткөрүлгөн диагностикалык иштердин натыйжалары 3.1. таблицасында чагылдырылган.

Таблица 3.1. – Социалдык компетенттүүлүктү түзүүчү сапаттарды билүүнүн баштапкы деңгээли

	Педагогдорду сурамжылоо	%
1.	Өзүнүн предметин жакшы билүүсү	61%
2.	Иш-чараларды, аялуу үй-бүлөлөрдөгү балдарга колдоону уюштура билүүсү	24%
3.	Коммуникативдүүлүк, эмпатия, ак ниеттүүлүк, лидердик сапаттар ж.б.	15%

Бул сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча биз бул көрүнүш, ошондой эле социалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу технологиялары боюнча жетишсиз билимдерди аныктадык.

Изилдөө экспериментинин баскычтарында жаңы билимдерди алуу үчүн педагогдордун контингенти, деңгээли жана муктаждыгы изилденген. Балдардын компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу ыкмаларын, курстарды жаңы технологияларды издөө жана киргизүү процесси жүрдү. 2017-2022 жылдар аралыгында кыска мөөнөттүү квалификацияны жогорулатуу курстарынан 676 мугалим өттү.

Бардык мектептен тышкаркы билим берүү педагогдорунун муктаждыктарын эске алуу менен ар кандай багыттар боюнча курстар өткөрүлдү, анын жүрүшүндө педагогдор балдар менен биргеликте иштөөдө социалдык көндүмдөрдү алышты.

Кыска мөөнөттүү окуу курстарынын жыйынтыгы боюнча биз аралык сурамжылоо жүргүздүк. Натыйжа педагогдор педагогика, психология, социалдаштыруу, ченемдик-укуктук документтер жана башка маалыматтарды, ошондой эле алардын өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу практикалык көндүмдөрдү өздөштүргөнүн көрсөттү. Бирок социалдык компетенттүүлүк боюнча билимдер интерактивдүү сабактардын жана лекциялардын жүрүшүндө алынган теориялык деңгээлде калган. Албетте, кошумча билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүнө жараша педагогдун социалдык компетенттүүлүгүн түзүүчү көндүмдөр жана жөндөмдөр, ошондой эле ишмердүүлүк процессинде өнүгө алат. Ошондуктан,

аныктоочу эксперименттин натыйжалары изилдөөнүн кийинки баскычынын натыйжасы болуп калды.

Калыптандыруучу эксперименттин баскычында биз педагогикалык тажрыйбанын маанилүү бөлүгү катары мектептен тышкары кошумча билим берүү педагогдору үчүн кесиптик чеберчилик сынактарын киргиздик.

Социалдык компетенттүүлүктүн калыптанышын аныктоо үчүн биз анын төрт компонентине кайрылдык: мотивациялык-максаттык, когнитивдик, операциялык-иштиктүү, рефлексивдик. Бул компоненттердин негизинде биз критерийлерди жана көрсөткүчтөрдү иштеп чыктык. Тандалган көрсөткүчтөргө ылайык, 3.2 таблицасында көрсөтүлгөн мугалимдердин социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин аныктадык.

Таблица 3.2. – Социалдык компетенттүүлүктүн калыптануу деңгээли

Деңгээли	Мазмуну
Төмөнкү деңгээл	Социалдык нормаларды жана мамилелерди, социалдык институттарды начар билүү менен мүнөздөлөт. Баалуулуктары даана эмес. Башка улуттардын маданиятын жетишерлик билбейт. Мугалим баарлашууда кыйынчылыктарга дуушар болот, кесиптештери менен мамиледе начар адаптацияланат. Конфликттик кырдаалдарда адашат же такыр качат. Коомдук иштерде пассивдүү. Маалымат технологиялары боюнча билими жетишерлик эмес. Тарбиялык милдеттерди чечүүдө өз алдынча эмес, коллективге кайдыгер мамиле кылат, чыгармачылыкты көрсөтпөйт, аткаруучу позицияны ээлейт. Системалуу түрдө өзүн өзү өнүктүрүү менен алектенбейт, өзүн-өзү өнүктүрүүгө кызыкдар эмес. Өз жөндөмүнө ишенбейт. Жеке өсүү боюнча аракети начар. Социалдык өнөктөштөр менен иштөө көндүмдөрү калыптанган эмес. Командада иштөө жана рефлексия көндүмдөрүн өнүктүрүүнүн жоктугу.
Ортоңку деңгээл	Социалдаштыруу процесстерин, социалдык нормаларды жана мамилелерди жана институттарды жакшы билүү менен мүнөздөлөт. Өз кесибинин жана башка баалуулуктун түрлөрүн билет. Кыргызстанда жашаган башка улуттардын маданиятын жетиштүү билет. Баарлашууда уга билет, өз оюн ынанымдуу айта алат. Кесиптештери менен кызматташууга жөндөмдүү жана жоопкерчиликтүү. Конфликттик жагдайларды чечүүгө аракет кылат, бирок аларды чечүүнүн жолдорун дайыма эле биле бербейт. Коомдук иштерге дайыма эле катыша бербейт. Маалымат, компьютердик технологиялар менен иштей алат, өз алдынча издөө жүргүзө алат. Коллективдин ийгилигинин артышына кызыкдар, окуу-тарбиялык маселелерди чечүүдө чыгармачылык жана уюштуруучулук жөндөмдөрүн көрсөтөт. Пландаштырат, өз алдынча билим алуусун системалаштырат жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө умтулат. Өзүнүн жөндөмдүүлүктөрүнө ишенет, жеке өсүүгө багытталган. Социалдык өнөктөштөр менен иш алып барууну билет. Командада жемиштүү иштей алат, рефлексивдүү көндүмдөрүн дайыма эле көрсөтө бербейт.
Жогорку деңгээл	Социалдык нормаларды, мамилелерди жана социалдык институттарды жакшы билүүсү менен мүнөздөлөт. Нарктык системаны, кесипке болгон ж.б. баалуулук системаларын аныктай жана негиздей алат. Кыргызстандын бардык улуттарынын маданиятын терең билет. Натыйжалуу баарлашуу, иштиктүү маектешүү этикасы, өз оюн жүйөлүү айта алуу көндүмдөрүнө ээ. Кесиптештери менен болгон мамиледе сый-урматка ээ, ийгиликке умтулууга шарт түзө алат. Конфликттик кырдаалдарда тараптардын андан аркы кызматташуусуна тартуу менен ийгиликтүү чечет. Уюмдун, шаардын/райондун, айылдын ж.б. коомдук иштерине активдүү катышат. Компьютердик технологиялар, маалымат издөө, анализдөө, талдоо жана иштетүү, сактоо, окутуу тажрыйбасы менен алмашуу көндүмдөрүнө ээ. Тарбиялык милдеттерди жекече мааниге айландырат, инновациялык ыкмаларды колдонот.

	Натыйжалуу түрдө өзүн-өзү тарбиялоо жана өзүн-өзү өнүктүрүү менен алектенет. Коллективдин иш-чараларында чыгармачылык, уюштуруучулук, креативдүүлүк жөндөмдөрүн көрсөтөт, жеке инсандык сапаттарын жакшыртат. Социалдык өнөктөштөр менен жемиштүү кызматташат. Командалык иштерде лидерлик позицияны ээлейт, элди артына ээрчиге алат, рефлексиясы жана саморефлексиясы өнүккөн.

Социалдык компетенттүүлүктүн түзүмүнө кирген ар бир компоненттин өздөштүрүлүшүн изилдөө үчүн биз көп фактордуу талдоо жүргүздүк: 1. Алынган билимге элемент боюнча талдоо жүргүзүү. Аныктоо үчүн биз төмөнкү формуланы пайдаландык:

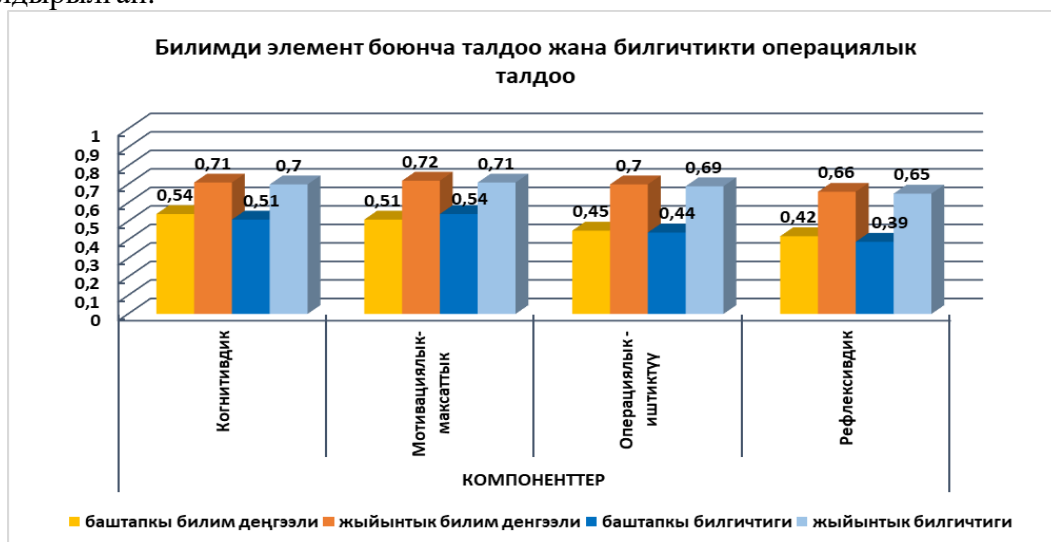
$$K = \frac{\sum_{i=1}^N n_i}{n_1 N}$$

K- билимдин толуктугунун коэффициенти, n- педагогдор билүүгө тийиш болгон суроолор, n_i - өздөштүрүлүүчү суроолордун саны, N- угуучулардын саны. Талдоонун жыйынтыгы педагогдордун бардык компоненттер боюнча билим деңгээлинин өсүүсүн көрсөттү: когнитивдик 0,17, мотивациялык-максаттык 0,21, операциялык-ишмердик 0,25 жана рефлексивдик 0,24 коэффициентке.

2. Билгичтиктин операциялык талдоосу төмөнкү формула боюнча жүргүзүлдү:

$$M = \frac{\sum_{i=1}^N k_i}{k \cdot N}$$

M-педагог аткарууга тийиш болгон иштин саны, N – педагогдордун саны, k_i - аткарылган иштин саны. Компоненттер боюнча деңгээлди аныктоо талдоосу дагы өсүүнү көрсөттү: когнитивдик 0,19, мотивациялык-максаттык 0,17, операциялык-ишмердик 0,25 жана рефлексивдик 0,25 коэффициентке. Графикалык түрдө жыйынтыктар 3.2. сүрөтүндө чагылдырылган.

Сүр.3.2 - Социалдык компетенттүүлүктүн компоненттери боюнча билимге элемент боюнча талдоо жүргүзүү жана билгичтиктин операциялык талдоосу.

Педагогикалык эксперименттин калыптандыруу баскычында педагогикалык чеберчилик боюнча сынактар өткөрүлдү, анын жүрүшүндө педагогдордун социалдык компетенттүүлүгү калыптанышы керек. Бул көрүнүштү диагностикалоо үчүн биз А.А. Новикованын методикасын колдондук – социалдык компетенттүүлүктү баалоо жана аныктоо. Компетенттердин калыптанышы “төмөнкү”, “орто”, “жогорку” деңгээлдер менен бааланат.

Педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү боюнча жыйынтыктоочу баа оң динамикасын көрсөттү. Сынактык иш, долбоордук, курстан тышкары жана дистаттык окутуу технологияларды киргизүүдө оң натыйжаны көрө алдык. Педагогдордун социалдык

компетенттүүлүгүнүн жетилгендигин аныктоо үчүн берген жоопторун талдап, биз төмөндөгүдөй тыянак чыгардык; калыптандыруучу эксперименттен кийин социалдык компетенттүүлүктүн калыптанышы, төмөнкү деңгээл 53,6% дан 34% га төмөндөдү, орточо деңгээл 19% дан 35,5 ке жана жогорку деңгээл с 27% дан 29,7 % га чейин өстү. Алынган жыйынтыктар 3.3. таблицасында 3.2. таблицада чагылдырылган.

Таблица 3.3. – Педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын жыйынтыктары

Деңгээли	Окуучулардын саны (%)			
	2017-жыл		2021-жыл	
	Аныктоочу эксп-т	Калыптандыруучу эксп-т	Аныктоочу эксп-т	Калыптандыруучу эксп-т
Жогорку	20,4	27,3	28,1	29,7
Орто	17,3	19,1	23,7	35,5
Төмөнкү	62,3	53,6	48,2	34,8

Педагогикалык эксперименттин бардык баскычтарында биз педагогдорго жекеге багытталган мамилени колдондук, достук атмосфераны, биргелешип чыгармачылыкты, гумандуулукту түздүк. Дал ушул чөйрө жана педагогдордун жеке сапаттары кошумча билим берүүнүн мектептен тышкары уюмдарынын педагогдорунун социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптанышына өбөлгө түздү.

Биз ойлогондой эле, педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн натыйжасы балдардын сурамжылоосунун жыйынтыгынан көрүнүп турат.

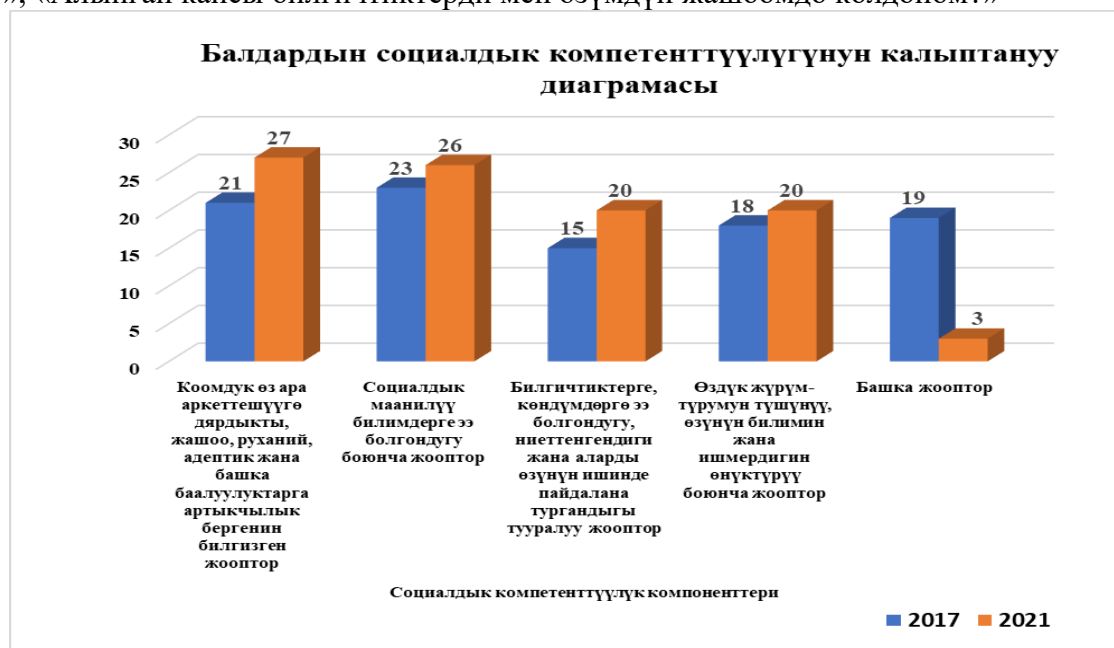
Балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн деңгээлин аныктоо үчүн биз социалдык компетенттүүлүктүн бардык компоненттерин аныктоочу суроолорду камтыган анкета иштеп чыктык.

Балдарды анкеталоонун жыйынтыгы.

2017 г. Балдардын саны – 96/100% (чет өлкөлүк катышуучуларсыз). Жашы 10-17 ж.

2021 г. Количество респондентов - 96/100% (чет өлкөлүк катышуучуларсыз). Жашы 10-17 ж.

Вопросы: «Мен слётто кандай баалуулуктарга ээ болдум?», «Мен слётто лидердин кандай жаңы сапаттарына үйрөндүм?», «Алынган кайсы билимдерди мен командага бере алам?», «Алынган кайсы билгичтиктерди мен өзүмдүн жашоомдо колдоном?»

Сүрөт 3.3. – Балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптануу диаграммасы

Биздин изилдөө балдардын социалдык компетенттүүлүгүн төмөнкү сапаттардан көрсөттү:

- коомдук өз ара аракеттенүүгө даяр болуу, жашоого, руханий, адеп-ахлактык жана

- башка баалуулуктарга артыкчылык берүү (мотивациялык-максаттык компонент);
- коомдук маанилүү билимдердин көлөмүн өздөштүрүү (когнитивдик компонент);
  - өз ишинде көндүмдөрдү өздөштүрүү жана колдонуу (оперативдүү-иштиктүү компонент);
  - жүрүм-турум моделдерин түшүнүү, өзүнүн ишмердигинде өзүнүн билимин, билгичтигин жана көндүмдөрүн өнүктүрүү (рефлексивдүү компонент).

Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу боюнча педагогикалык эксперименттердин натыйжалары бүтүндөй социалдык компетенттүүлүктүн өнүгүү динамикасын жана анын түзүмүнө кирген компоненттерди белгилөө менен бааланган.

Изилдөөнүн катышуучуларынын ар бири өздөрүнүн мотивдерин калыптандырууда негизги инсан кошумча билим берүү мугалим (машыктыруучу, көркөм жетекчи) экендигин белгилешти.

Биз педагогдор, бирикмелердин жетекчилери жөнүндө маалыматтарды салыштырып көрдүк, алардын ар бири «Балажан» борборунда квалификацияны жогорулатуу курстарынан өтүшкөнү маалым болду.

ЖАЛПЫ КОРУТУНДУ

1. Биринчи милдетти чечүү үчүн биздин көйгөй боюнча диссертацияда педагогикалык адабияттарга талдоо берилген. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү, педагогдордун квалификациясын жогорулатуу көйгөйлөрү, ошондой эле балдардын иш-аракеттин түрлөрүн тандоо эркиндигин камсыз кылган бул билим берүү уюмунда балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруудагы ролу жана мааниси, өз ишин ата-энелер, балдар жана социалдык муктаждыктар изилденген программа боюнча ишке ашыраары изилденди. Артыкчылыктар жана жетишкендиктер менен катар республикада ЖОЖ системасында мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорун даярдоонун жетишсиздиги, ошондой эле педагогдордун квалификациясын жогорулатуу системасынын начар өнүгүшү, бул көйгөйгө формалдуу мамиле кылуу менен мүнөздөлгөн көйгөйлөр аныкталды. Изденүү жүргүзүлүп, бул көйгөйлөрдү чечүүнүн жолдору сунушталды.

2. Диссертацияда коюлган экинчи милдетти изилдөө менен биз педагогдордун жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн түзүмүн иштеп чыктык. Ал төмөнкү компоненттерден турат: когнитивдик, мотивациялык-максаттык, оперативдик-иштиктүү, рефлексивдик, алардын жыйындысы социалдык компетенттүүлүктү түзөт. Социалдык компетенттүүлүк татаал интегралдык түзүлүш, билимдердин, билгичтиктердин, көндүмдөрдүн, ниеттердин жыйындысын билдирет; инсандын социалдык өз ара аракеттенүү системасына жигердүү катышуусун, социалдык ченемдерди жана талаптарды, коомдук түзүлүштүн өзгөчөлүктөрүн билүүнүн негизинде социалдык контекстте өзүн-өзү ишке ашырууну, коом тарабынан бекитилген аксиологиялык үлгүлөрдү аң сезимине кабыл алууну камсыз кылуучу жеке мотивдер, ошондой эле коомдун социалдык ченемдерине жана социалдык баалуулуктарына ылайык өзүнүн жүрүм-турум үлгүлөрүн куруу.

3. Биз иштеп чыккан технологиялардын маңызы, баалоо критерийлери изилдөөнүн үчүнчү милдетин чечүүгө каралган педагогдордун квалификациясын жогорулатуу болуп саналат, бул кыска мөөнөттүү курстарда алынган теориялык билимдер, бир жагынан, инварианттык бөлүктө, педагогдордун психологиялык-педагогикалык билимдеринин системасын тереңдетти, кошумча билим берүүнүн маңызы жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандырды. Экинчи жагынан, вариативдик бөлүктө алар социалдык компетенттүүлүктүн маңызы, анын түзүмдүк компоненттери, коомдун жана мамлекеттин турмушундагы ролу жана мааниси жөнүндө теориялык жана практикалык билимдерди алышты. Ал эми курстан тышкаркы жана дистанттык квалификацияны жогорулатуу технологияларын, долбоордук технологияларды жана сынактык иш технологиясын киргизүү педагогдордун социалдык компетенттүүлүгүнүн бардык компоненттерин практикалык жактан өнүктүрүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берди. Педагогдордун квалификациясын

жогорулатуунун методологиялык негизи катары биз мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутумунда балдардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн компетенттүүлүк, системалык-иштиктүү, коммуникативдик-когнитивдик жана рефлексивдик мамилелерин сунуштадык.

4. Төртүнчү милдетти чечүү курстан тышкаркы жана дистанттык технологияларын, долбоордук технологияларды жана сынактык иш технологиясын практикага киргизүүнүн натыйжаларын талдоо жана эксперименталдык жактан тастыктоо болуп саналат; сандык, ошондой эле тастыкталган диагностикалык жана баалоо маалыматтары катары, биздин технологиянын натыйжалуулугун далилдеген педагогдордун жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн калыптанышын көрсөткөн деңгээлдик көрсөткүчтөр болуп чыкты. Кесиптик ишмердүүлүктү ишке ашыруу процессинде педагогдорго жардам берген нерсе, даярдалган педагогдордун практикалык ишмердигинде да, алар окуткан балдардын жетишкендиктеринде да социалдык компетенттүүлүктүн жогорку деңгээлин көрсөтөт. Биз иштеп чыккан технологияларды ишке киргизүү мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутумунда педагогдордун да, балдардын да социалдык компетенттүүлүгүнүн бардык түзүмдүк компоненттерин калыптандырууда натыйжалуулугун көрсөттү.

Аталган инсандык түзүлүштүн татаалдыгынан улам, жүргүзүлгөн изилдөө көйгөй менен байланышкан бардык милдеттердин акыркы чечими деп ырастабайт. Ал балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу процессин андан ары изилдөөнү талап кылат жана мындан аркы теориялык жана практикалык изилдөөлөрдү талап кылган жаңы койгөйлөрдү коёт.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Бул изилдөөнүн натыйжалары, анын ичинде автордук патент алган иш-чаралар республиканын бардык мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутумунда, мектептерде жана мектепке чейинки уюмдарда балдардын жана жаштардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү боюнча практикалык иш-чараларда колдонулушу мүмкүн. Изилдөөнүн материалдары мыйзам алдындагы актыларды иштеп чыгууда, анын ичинде “Билим берүү жөнүндө” жаңы Мыйзамдын негизинде Кыргыз Республикасынын мектептен тышкаркы кошумча билим берүү жөнүндө жаңы Жобонун долбоорун иштеп чыгуу үчүн пайдаланылышы мүмкүн.

Изилдөөлөр жалпы билим берүү, мектептен тышкаркы жана мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын окуу-тарбия процессин программалык жана окуу-методикалык жактан камсыз кылууга көмөктөшөт. Компетенттүүлүктөрдү өнүктүрүү жана калыптандыруу боюнча педагогдордун/мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу курстарында колдонулушу мүмкүн.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ

1. Молдалиева, З.А. Формирование положительного отношения к трудовой деятельности, профориентационная работа в учреждениях дополнительного образования [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник материалов II Международной научно-практической конференции. – Исык-Куль, 2013. – С. 103-107.
2. Молдалиева, З.А. Дополнительное образование детей на базе многопрофильного внешкольного учреждения дополнительного образования: проблемы, опыт, перспективы [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник материалов международной научно-практической конференции «Управление инновационной деятельностью как фактор развития дополнительного образования детей и молодежи». – Минск, 2014. – С. 73-77.
3. Молдалиева, З.А. Воспитательные технологии в учреждениях дополнительного образования [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции. – Исык-Куль, 2015. – С. 105-108.

4. Молдалиева, З.А. Эстетическое воспитание детей – формирование творческой личности [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник материалов республиканской научно-практической конференции. – Бишкек, 2015. – С. 114-120.
5. Молдалиева, З.А. Роль педагогов дополнительного образования в социализации детей в процессе подготовки к школе. [Текст] / Молдалиева, З.А. // Ярославский педагогический вестник. – Ярославль РИО ЯГПУ, 2017. – №5. – С.170-173.
6. Молдалиева, З.А. Интеграция основного и дополнительного образования как способ успешной социализации детей [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник материалов международного научно-практического семинара «Педагогический форсайт в контексте интеграции основного и дополнительного образования». – Астана, 2017. – С. 39-41.
7. Молдалиева З.А. Возможности социального партнерства в социализации детей сирот и детей, оставшихся без попечения родителей [Текст] / Молдалиева, З.А. // Коллективная монография по материалам Международной научно-практической конференции. // Под редакцией А.Н. Тесленко. – Астана: Издательство АСТ Полиграф, 2018. – С. 75-79.
8. Молдалиева, З.А. Социальное развитие одаренных детей в внешкольных организациях дополнительного образования [Текст] / Молдалиева, З.А. // Edukacja otwarta 1/2018. – Польша, 2018. – С. 91-99.
9. Молдалиева, З.А. Социальная компетентность педагога дополнительного образования как фактор успешной социализации личности ребенка [Текст] / Молдалиева, З.А. // Вестник КРСУ. – 2018. – Том 18. – №5. – С. 119-121.
10. Воспитание творческой личности: социальное партнерство: Сборник научных статей [Текст] / [Молдалиева, З.А. Мусина, Д.С. Рожков, М.И. и др.]. – Бишкек, 2018. – 227с.
11. Молдалиева, З.А. Развитие креативности детей в организации дополнительного образования как условие формирования социальной компетентности личности [Текст] / Молдалиева, З.А. // Вестник КГУ имени И. Арабаева. – 2019. – Спец. выпуск – С. 72-79.
12. Молдалиева, З.А. Социально-педагогические проекты как средство формирования социальных компетенций педагогов дополнительного образования [Текст] / Молдалиева, З.А. // Вестник КРСУ. – 2019. – Том 19. – №10. – С. 109-112.
13. Молдалиева, З.А. Роль социального партнерства в формировании социальной компетентности педагогов в работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) [Текст] / Молдалиева, З.А. // Электронный журнал педагогических исследований. // теория и методика профессионального образования. – 2019. – Том 4. – №5. ([/ru/nauka/issue/2041/view](http://ru/nauka/issue/2041/view))
14. Молдалиева, З.А. Социальное партнерство как фактор обеспечения социализации детей сирот и детей оставшихся без попечения родителей [Текст] / Молдалиева, З.А. // Сборник научных статей «Социальное воспитание как целевая функция дополнительного образования детей». – Курск, 2019. – С.119-123.
15. Молдалиева, З.А. Международный этно – карнавал «Иссык-Куль собирает друзей» // Молдалиева, З.А., Мусина, Д.С., Лю-Мин-Чин, Ж. и др. // Социально-педагогический проект. – Кыргызпатент, 2018. – 60 с.
16. Молдалиева, З.А. Международный слёт лидеров и активистов детских общественных организаций и объединений «Иссык-Куль глазами детей» // Молдалиева, З.А., Мусина, Д.С., Исалиева Н.Ж., и др. // Социально-педагогический проект. – Кыргызпатент, 2018. – 59 с.
17. Молдалиева, З.А. Республиканская телевизионно-интеллектуальная игра знатоков изобразительного искусства «Эрудит» // Молдалиева, З.А., Мусина, Д.С., Исалиева Н.Ж., и др. // Социально-педагогический проект. – Кыргызпатент, 2018. – 46 с.
18. Молдалиева, З.А. Межрегиональный детский конкурс вокалистов, сольных исполнителей народного танца и игры на народных инструментах «Я – кыргызстанец, и этим я горжусь!» // Молдалиева, З.А., Мусина, Д.С., Лю-Мин-Чин, Ж. и др. // Социально-педагогический проект. – Кыргызпатент, 2018. – 58 с.

Молдалиева Замиркуль Абыкановнанын 13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана усулу адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты иокумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу» атуу диссертациялык изилдөөсүнүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: квалификацияны жогорулатуу, социалдык компетенттүүлүк, калыптандыруу, педагог, кошумча билим берүү, мектептен тышкаркы, методика, мазмун, технология, сынак.

Иштин максаты: балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун технологиясын иштеп чыгуу жана киргизүү.

Изилдөө объектиси: балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу.

Изилдөө предмети: мектептен тышкаркы кошумча билим берүү уюмунун окуу-тарбия ишинин процессинде педагогдордун квалификациясын жогорулатуу.

Изилдөө методдору: изилдөөнүн көйгөйү боюнча адабияттардын анализи, билим берүүнүн ченемдик иш кагаздарын, кошумча билим берүүнүн азыркы абалын, Кыргызстандын, жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдүн окумуштууларынын тажрыйбасын өздөштүрүү жана анализдөө; сырамжылоо, маектешүү, байкоо, педагогикалык тажрыйба, долбоорлук, сынактык иш.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы:

- биринчи жолу мектептен тышкаркы кошумча билим берүүнүн көйгөйлөрү аныкталды жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө ролу ачыкталды;
- “социалдык компетенттүүлүк” дефинициясы такталды жана маңызы ачыкталды, анын негизинде педагогдордун жана балдардын социалдык компетенттүүлүгүнүн түзүмү, иштелип чыкты;
- биринчи жолу балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун көйгөйлөрү аныкталды, ага методологиялык мамилелердин жыйындысы аныкталды жана илимий негизделди, технологиясы иштелип чыкты, киргизилди;
- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун технологиясынын натыйжалуулугу тажрыйба жүзүндө тастыкталды жана аны мектептен тышкаркы кошумча билим берүү уюмдарынын окуу-процессине колдонуу сунушталды.

Колдонуу боюнча сунуштар жана колдонуу жааты:

- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуунун технологиясын мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатуунун долбоорлорун ар түрдүү деңгээлде пландаштырууда колдонууда;
- жыйындысы социалдык компетенттүүлүктү түзгөн компоненттердин тизмесин мектептен тышкаркы кошумча билим берүү тутумунун ченемдик жана методикалык иш кагаздарын түзүүдө колдонууда;
- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу деңгээлинин иштелип чыккан мониторингин аттестация системасында, билим берүүнүн бардык деңгээлдериндеги кесиптик чеберчилик сынактарын өткөрүүдө колдонууда;
- балдардын социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мектептен тышкаркы кошумча билим берүү педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу боюнча программалык, окуу-методикалык материалдарды түзүүдө, илимий-практикалык иш чараларды, баладар үчүн социалдык маанилүү ишмердикти уюштуруп, өткөрүүдө.

РЕЗЮМЕ

диссертации Молдалиевой Замиркуль Абыкановны на тему «Повышение квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей» на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13. 00. 08 – теория и методика профессионального образования

Ключевые слова: повышение квалификации, социальная компетентность, формирование, педагог, дополнительное образование, внешкольное, компетентность, методика, содержание, технология, конкурс.

Объект исследования: формирование социальной компетентности детей.

Предмет исследования – повышение квалификации педагогов в процессе учебно-воспитательной деятельности внешкольной организации дополнительного образования.

Цель работы: разработка и внедрение технологий повышения квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования для совершенствования процесса формирования социальной компетентности детей.

Методы исследования: анализ литературы по проблеме исследования, изучение и анализ нормативных документов образования, современного состояния дополнительного образования, опыта ученых Кыргызстана, ближнего и дальнего зарубежья; опрос, беседа, наблюдение; педагогический эксперимент, проектная деятельность.

Полученные результаты и их новизна:

- впервые выявлены проблемы и раскрыта роль внешкольного дополнительного образования в развитии социальных навыков детей;
- впервые раскрыта сущность и уточнена дефиниция «социальная компетентность», и на его основе разработана структура социальной компетентности педагогов и детей;
- впервые разработаны в системе внешкольного дополнительного образования и внедрены внекурсовая и дистанционная технологии, проектная технология, технология конкурсной деятельности повышения квалификации педагогов в формировании социальной компетентности детей; теоретически обоснована совокупность методологических подходов к повышению квалификации педагогов дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей;
- экспериментально подтверждена эффективность технологий повышения квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей и даны рекомендации по её реализации в учебно-воспитательном процессе организаций внешкольного дополнительного образования.

Рекомендации по использованию результатов и область их применения:

- в использовании технологий повышения квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей в планировании проектов повышения профессионального мастерства педагогов на различных уровнях образования.
- в использовании и реализации перечня компонентов, совокупность которых составляет социальную компетентность, в разработке нормативных и методических документов системы внешкольного дополнительного образования;
- в применении разработанного мониторинга уровня повышения квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей в системе аттестации, в проведении конкурсов педагогического мастерства на всех уровнях образования;
- в использовании программных разработок, учебно-методических материалов по повышению квалификации педагогов внешкольного дополнительного образования в формировании социальной компетентности детей в процессе проведения научных мероприятий, а также детских социально-значимых мероприятий.

ABSTRACT

for the Dissertation of Moldalieva Zamirkul Abykanovna on the topic: "Professional development of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence" for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.08 – theory and methodology of vocational education.

Keywords: professional development, social competence, formation, teacher, additional education, extracurricular, competence, methodology, technology, competition.

Research object: formation of children's social competence.

Research subject: process of teaching and educational activities of extracurricular organization of additional education.

Purpose of the work: to develop technology of professional development of teachers of extracurricular additional education to improve the process of formation of children's social competence.

Research methods: analysis of literature on the problem of research, study and analysis of normative documents of education, the current state of additional education, the experience of scientists from Kyrgyzstan, near and far abroad; survey, conversation, observation; pedagogical experiment, project activity.

The obtained results and their novelty:

- for the first time, problems were identified and the role of out-of-school additional education in the development of children's social skills was revealed;
- for the first time, a set of methodological approaches to advanced training of teachers of additional education in the formation of children's social competence has been determined and theoretically substantiated;
- for the first time, extra-curricular and distance technologies, project technology, technology of competitive activities for advanced training of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence were developed and implemented; theoretically substantiated a set of methodological approaches to advanced training of teachers of additional education in the formation of children's social competence;
- for the first time, the essence and definition of "social competence" was revealed and clarified, and the structure of social competence was developed on its basis;
- for the first time, technology of advanced training of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence have been developed;
- the effectiveness of the technology of advanced training of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence has been experimentally confirmed and practical recommendations for its implementation in organizations of extracurricular additional education have been given.

Recommendations for use of the results and scope of their application:

- the technology of professional development of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence can be applied in projects for improvement of professional skills of teachers at various educational levels.
- list of components, combination of which constitutes social competence, can be used and implemented for development of normative and methodological documents in the extracurricular additional education system;
- developed level monitoring of professional training of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence can be applied in the certification system, in conducting competitions of pedagogical mastery at all education levels;
- in the use of software developments, educational and methodological materials for improving the skills of teachers of extracurricular additional education in the formation of children's social competence in the process of conducting scientific events, as well as children's socially significant events.